

Jurisprudencija, 2005, t. 70(62); 74–80

LIETUVOS RESPUBLIKOS MUITŲ TEISĖS SAVARANKIŠKUMO PROBLEMATIKA

Doktorantas Aivaras Raišutis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Finansų ir mokesčių teisės katedra
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius
Telefonas 271 45 21
Elektroninis paštas fmrk@ltu.lt

Pateikta 2004 m. lapkričio 16 d.

Parengta spausdinti 2005 m. birželio 15 d.

Pagrindinės sąvokos: muitai, muitų teisė, muitų teisės šaka, muitų teisės šakos reguliavimo dalykas, muitų teisės šakos reguliavimo objektas, muitų teisės reguliavimo metodas, muitų teisės aktualizacija, muitų teisės objektyvizacija.

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojama muitų teisės, kaip teisės šakos, savarankiškumo problematika teisės teorijos lygmeniu, taip pat Lietuvos Respublikos teisės sistemoje ją siejant su Europos Sąjungos teisės sistema. Analizuojamos skirtingos muitų teisės teoretikų nuomonės dėl muitų teisės vietos teisės sistemoje; analizuojama muitų teisės sampratų įvairovė. Nemažai dėmesio skiriama muitų teisės virsmui iš administracinės teisės instituto į administracinės teisės pošakį bei transformacijos į kompleksinę savarankišką teisės šaką, turinčią savarankišką teisinio reguliavimo dalyką bei kompleksinį teisinio reguliavimo metodą, atskleisti. Straipsnyje taip pat nagrinėjama muitinių teisinių santykių svarba bei reikšmė valstybei; analizuojamas muitų teisės dalykas, objektas bei metodas, taip pat apibrėžiamos muitų teisinio reguliavimo problemos Lietuvoje, pateikiamos jų sprendimo sąlygos ir galimybės.

1. Įžanga

Visiems puikiai žinoma teisės teorijos aksioma, kad **teisės šaka** yra plačiausios apimties teisės normų grupė, apimanti teisės institutus, teisės pošakius ir reguliuojanti vienos rūšies visuomeninius teisės santykius jai būdingu metodu [1, p. 262].

Savarankiškos teisės šakos atsiradimo sąlygos yra: 1) visuomeninių santykių savitumo laipsnis; 2) jų socialinė svarba; 3) nebuvimas galimybės tuos santykius sureguliuoti jau turimų teisės šakų normomis; 4) būtinybė taikyti šiai santykių grupei specialų teisinio reguliavimo metodą [1, p. 263].

Vadinasi, savarankiškos teisės šakos požymiai yra savarankiškas teisinio reguliavimo dalykas ir metodas.

Pastaruoju metu teisės šakos kyla iš teisinio reguliavimo diferenciacijos ir integracijos, formuojasi naujos teisės šakos, pavyzdžiui, ekologinės teisės šaka. Prof. A. Vaišvila šį reiškinį aiškina taip: „sudėtingėjant ir intensyvėjant socialiniams santykiams, atitinkamai sudėtingėja ir jų teisinis reguliavimas, daugėja tam tikro teisės instituto teisės normų. Todėl to instituto viduje vyksta nauja teisės normų diferenciacija ir integracija – atsiranda naujų teisės institutų arba, plečiantis apimčiai, esami teisės institutai virsta nauju, bendresniu teisinės integracijos dariniu – teisės pošakiu ar net atskira, savarankiška teisės šaka, kuri reguliuoja ne tik naują socialinių santykių sritį, bet ir nauju, tik jai būdingu metodu“ [1, p. 262]. Taip susiformavo ir muitų teisė. Iš pradžių buvusi administracinės teisės

institutu, vėliau virto jos požakiu, paskui ėmė transformuotis į kodifikuotą kompleksinę savarankišką teisės šaką.

Niekam nekyla klausimų dėl, pavyzdžiui, tokių teisės šakų kaip konstitucinė teisė, administracinė teisė, baudžiamoji teisė, civilinė teisė, savarankiškumo, nes jos turi akivaizdžiai savarankišką reguliavimo dalyką ir metodą. Tokios teisės šakos kaip ekologinė teisė arba komercinė teisė kelia abejonių dėl savo savarankiškumo, nes jos yra kompleksinės teisės šakos, kurias sudaro teisės normos, priskirtinos mažiausiai dviem teisės šakoms.

2. Muitų teisės savarankiškumo aktualizavimas

Ar šiandien galima konstatuoti, kad muitų teisė yra savarankiška teisės šaka ir turi aiškiai apibrėžtą vietą Lietuvos teisės sistemoje?

Atsakymų pirmiausia reikia pradėti ieškoti muitų teisės teoretikų suformuluotose muitų teisės savarankiškumo problemos sprendimo teorijose. Anot muitų teisės teoretikų, muitų teisė gali būti laikoma savarankiška kompleksine teisės šaka, administracinės teisės požakiu arba jos institutu. Kiekviena iš šių nuomonių turi savo pagrindimą, tačiau kurios iš jų esmė ir principai atitinka Lietuvos Respublikos teisės sistemos formavimosi principus?

Pagrindžiant nuomonę, kad muitų teisė yra savarankiška kompleksinė teisės šaka, reikia pabrėžti, kad valstybė suinteresuota sukurti muitų teisę kaip savarankišką teisės šaką, nes siekia stabilumo ir sistemiškumo muitų procese jį reguliuodama teisinėmis, ekonominėmis ir organizacinėmis priemonėmis. Nesudarius viską apimančios muitų teisės reguliavimo sistemos, reguliuojančios visą muitų teisinių santykių kompleksą, neįmanoma užtikrinti valstybės muitinio suvereniteto ir ekonominio saugumo. Taip pasireiškia muitinių teisinių santykių socialinė svarba [2, p. 44]. Būtent naujų teisinių santykių – muitinių (muitų) teisinių santykių – atsiradimas buvo pradžia mokslinei diskusijai apie naujos teisės šakos – muitų teisės – formavimąsi [3, p. 56–80; 2, p. 44–50; 4, p. 6–10].

Muitų teisė be muitinių (muitų) teisinių santykių socialinės svarbos turėtų būti laikoma savarankiška teisės šaka ir dėl savo reguliavimo dalyko savitumo ir specifiškumo. Muitų teisės šakos teisinio reguliavimo **dalykas** – didelė įvairovė visuomeninių santykių muitų srityje. Nors didžiąją šių visuomeninių santykių dalį sudaro pavaldumo santykiai, jie anaip tol nesudaro viso muitų teisinio reguliavimo dalyko. Į muitinio (muitų) teisinio reguliavimo dalyko sudėtį įeina kokybiškai būtini visuomeniniai santykiai, reguliuojami įvairių teisės šakų normų: konstitucinės teisės, administracinės teisės, darbo teisės, ir pan., taip pat tarptautinės teisės. Būdami skirtingi savo sudėtimi visi šie visuomeniniai santykiai įtraukti į specifinę visumą – muitų santykius – vienu sisteminančiu požymiu: prekių ir transporto priemonių gabenimas per valstybės muitų sieną. Dėl šios priežasties muitiniai (muitų) santykiai, būdami kompleksiniu dariniu, vis dėlto sudaro vieną visumą ir išskiriami kaip savarankiškas kompleksinės muitų teisės šakos teisinio reguliavimo dalykas. Muitų teisinių santykių reguliavimo **objektas** yra prekės ir transporto priemonės, gabenamos per valstybės muitų sieną.

Atsižvelgiant į muitų teisės kompleksinį pobūdį, muitų teisės reguliavimo **metodas** nėra vienašalis, nes kompleksinė teisės šaka nereikalauja vienintelio išskirtinio reguliavimo metodo. Kiekvienai muitinių (muitų) teisinių santykių rūšiai taikomi saviti teisinio poveikio būdai. Muitinių (muitų) teisinių santykių kompleksinį pobūdį atitinka kompleksinis jų reguliavimo metodas: derinami imperatyvusis ir dispozityvusis teisinio reguliavimo metodai. Muitų teisėje vyrauja imperatyvusis teisinio reguliavimo metodas, o dispozityvusis teisinio reguliavimo metodas iš esmės pasireiškia tuo, kad niekam negali būti apribota teisė arba uždrausta įvežti arba išvežti iš valstybės muitinės teritorijos prekes ir transporto priemones, išskyrus teisės aktuose nustatytas išimtis.

Kitas svarbus muitų teisės, kaip savarankiškos teisės šakos, išskyrimo požymis yra šios teisės šakos teisės normų kodifikacija, nes muitų teisė yra kodifikuota teisės šaka, pavyzdžiui, iki 2004 m. gegužės 1 d. galiojęs Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas, Europos Bendrijos muitinės kodeksas. Dauguma skirtingos teisinės priklausomybės teisės normų, reguliuojančių įvairius muitinius (muitų) teisinius santykius, yra integruotos į vientisą funkcinę logiškai pagrįstą visumą būtent kodifikuoto teisės šaltinio.

Muitų teisė – tai besiformuojanti kompleksinė teisės šaka, kurią sudaro valstybės sankcionuotų (nustatytų) skirtingos teisinės priklausomybės teisės normų sistema, skirta reguliuoti visuomeninius santykius, susijusius su prekių ir transporto priemonių gabenimu per valstybės muitų sieną, muitų rinkimu, muitiniu įforminimu, muitine kontrole ir kitomis muitinės politikos įgyvendinimo priemonėmis, kuri yra sudedamoji valstybės vidinės ir išorinės politikos dalis.

Pastebėtina, kad ir Lietuvos Respublikos muitų teisės, ir muitų teisės apskritai kaip kompleksinės teisės šakos savarankiškumą lemia jos reguliuojamų visuomeninių santykių specifiškumas, t. y. negalėjimas šių santykių sureguliuoti kitų teisės šakų, tokių kaip administracinės arba finansų teisės arba kitų teisės šakų normomis, jų svarba valstybei bei visuomenei, t. y. valstybės siekis sudaryti palankias sąlygas verslo ir užsienio prekybos plėtrai, sukurti palankias sąlygas pasitikėti sąžiningais užsienio prekybos subjektais ir užtikrinti jų teisių apsaugą, sudaryti palankias sąlygas užsienio prekybai, kuri yra gyvybiškai svarbi Lietuvos Respublikos ekonomikos raidai, tuo tikslu kiek įmanoma supaprastinti ir pagreitinoti būtinus muitinės formalumus.

Apibrėžiant muitų teisės reguliavimo dalyką, būtina turėti omenyje:

- muitinės sankcionuotų veiksmų ir muitinės procedūrų sritį, apimančią bet kokius veiksmus, susijusius su prekių ir transporto priemonių vežimu per valstybės muitų sieną;
- muitų teisėje veikiančius specialiuosius subjektus – muitinės institucijas;
- muitinės institucijoms suteiktų įgaliojimų muitų teisės srityje praktinį įgyvendinimą;
- muitų teisės reguliavimo objekto specifiką – prekes, t. y. bet kokius kilnojamuosius daiktus, įskaitant valiutą, elektros, šilumos ir kitų rūšių energiją bei transporto priemones.

Jokia kita teisės šaka nepajėgi savo turimomis teisės normomis sureguliuoti muitų teisės šakos teisinio reguliavimo dalyko – visuomeninių santykių gausos, kylančios gabenant prekes ir transporto priemones per valstybės muitų sieną, taip, kaip tai yra sureguliuota muitų teisės normomis.

Ar tikrai Lietuvos Respublikos muitų teisė yra savarankiška, nors ir kompleksinė teisės šaka? Ar Lietuvos Respublikos muitų teisė yra administracinės teisės pošakis arba net institutas? Šias abejones kelia Lietuvos Respublikos muitų teisės normų sistemoje esanti administracinės teisės normų gausa, pavyzdžiui, nustatančių Lietuvos Respublikos muitinės struktūrą, jos statusą, Lietuvos Respublikos muitinės funkcijas, teises ir pareigas, taip pat Seimo, Vyriausybės, Finansų ministerijos bei Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos priimtų teisės aktų, nulemiančių imperatyvaus teisinio reguliavimo metodo vyravimą Lietuvos Respublikos muitų teisėje, gausa.

Administracinės teisės, finansų teisės ir kitų teisės šakų teisės normų egzistavimas muitų teisės, kaip teisės šakos, teisės normų sistemoje pabrėžia šios teisės šakos kompleksiškumą, nes muitų teisė labai glaudžiai susijusi su administracinės teisės šaka. Per muitų teisės normas valstybė įgyvendina dalį valstybės vidaus ir užsienio politikos priemonių; muitų teisė glaudžiai susijusi su finansų teisės šaka todėl, kad muitai yra vienas iš valstybės biudžeto mokestinių pajamų šaltinių, kurį reikia tinkamai administruoti ir prižiūrėti šių mokesčių surinkimą; muitų teisė jos normų laikymosi užtikrinimo valstybės prievarta srityje glaudžiai susijusi su administracinę ir baudžiamąją atsakomybę nustatančiomis administracinės ir baudžiamosios teisės šakų teisės normomis.

Siekdami perkelti teisės sampratą iš žmonių sąmonės į jų veiksmus, paversti ją tų veiksmų norminimo priemone, susiduriame su „teisinio reguliavimo“ sąvoka [1, p. 153]. Teisinis reguliavimas – tai tokia socialinio reguliavimo rūšis arba forma, kai teisinis poveikis žmonių elgesiui daromas teisės normomis [1, p. 153]. Visuomenės raidoje teisinis reguliavimas atlieka išskirtinį vaidmenį, nes jis yra pagrindinis veiksnys, nustatantis visuomenėje egzistuojančią tvarką [5, p. 91]. „Reguliavimas“ yra tam tikros socialinės transformacijos, socialinio konstravimo priemonė, perkelianti modelio (idėjos, lūkesčio, intereso, poreikio ir panašias konstantas) elementą (-us) iš statinės į dinaminę aplinką.

Valstybė teisės normomis reguliuoja įvairias visuomeninio gyvenimo sritis ir siekia apsaugoti atskiro individo, jų grupės bei pačios valstybės interesus. Valstybė teisiniu reguliavimu siekia kuo tinkamiau patenkinti ir/arba apsaugoti viešuosius interesus. Vienas iš viešųjų interesų – valstybės vidinės ekonominės erdvės, joje veikiančių subjektų interesų apsauga nuo galimo neigiamo išorės poveikio.

Tad muitai – valstybės ekonominio intereso apsaugos priemonė, kurios taikymą reguliuoja muitų teisės aktai. Muitų teisinis reguliavimas – valstybės ekonominio intereso apsaugos įgyvendinimo būdas. Nuo sukurtų muitų teisinius santykius reguliuojančių teisės normų priklauso valstybės vidinės ekonominės erdvės, joje veikiančių subjektų interesų apsaugos veiksmingumas.

Neveiksmingi, netinkamai įgyvendinami arba neįgyvendinami muitų teisės aktai bei muitų teisės aktų pažeidimų latentiškumas nulemia neveiksmingą valstybės ekonominio intereso apsaugą, pažeidžia valstybės vidinėje ekonominėje erdvėje veikiančių sąžiningų subjektų interesus, iškraipo valstybės vidaus rinką, skatina nesąžiningą konkurenciją, mažina verslininkų pasitikėjimą valstybės institucijomis, skatina teisinį nihilizmą, kenkia tarptautiniams santykiams.

3. Muitų teisės objektyvizacija

Muitinių (muitų) teisinių santykių formavimosi pradžia siejama su prekybos ir mainų atsiradimu, paprasčiausių apmokestinimo formų atsiradimu. Tikslų jų atsiradimo laiką vargu ar įmanoma nustatyti, tačiau, istorikų teigimu, jau III amžiuje pr. m. e. Tarifo mieste, buvusiam Ispanijos pietuose, buvo pirmą kartą sudaryta lentelė, kurioje nurodyti prekių pavadinimai, jų skaičiavimo vienetai bei mokėtinos rinkliavos dydis už prekių pervežimą per Gibraltaro sąsiaurį. Ši rinkliava tuo metu buvo pavadinta „tarifu“ miesto garbei. Nuo tada muitai tapo vienu iš svarbiausių valstybės biudžeto pajamų šaltinių [6, p. 13–14].

Šiuolaikinė Lietuvos Respublikos muitų teisė pradėta kurti dar 1990 metais priėmus Lietuvos Respublikos laikinąjį muitinės įstatymą bei 1991 metais priėmus Lietuvos Respublikos laikinąjį muitų tarifų įstatymą, kurie buvo ne kartą keisti ir pildyti. 1998 metais Lietuvos Respublikos muitinės įstatymą pakeitė Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas ir nuo 1998 metų Lietuvos Respublikos muitų teisė tapo kodifikuota teisės šaka. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas neteko galios [7], nes jį pakeitė Europos Bendrijos muitinės kodeksas, taikytinas Lietuvos Respublikoje tiesiogiai. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, be kitų Lietuvos Respublikos muitų teisės aktų, neteko galios ir Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymas. Juos pakeitė tiesiogiai taikytini Europos Bendrijos muitų teisės aktai [8]. Tapusi Europos Sąjungos nare, Lietuva įgavo teisę atsakyti visų laisvųjų sutarčių su trečiosiomis šalimis, keisis ir muitų tarifai. ES žurnale „Official Journal“ skelbiamas ES muitų tarifas, kuris bus taikomas prekėms, importuojamoms į Lietuvą iš Europos Sąjungai nepriklausančių šalių.

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas, kurio 3 straipsnio 5 dalis nustato, kad muitų teisės aktais Lietuvos Respublikoje pripažįstami Europos Bendrijos muitų teisės aktai bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos, už kurių įgyvendinimą atsakinga muitinė, taip pat teisės aktai, kuriuos muitinė leidžia naudodamasi jos veiklą reglamentuojančių teisės aktų jai suteiktais įgaliojimais, ir įgyvendinant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis muitinės sudaryti susitarimai su kitų valstybių muitinėmis [9].

Muitų teisės, kaip ir bet kurios kitos teisės, kūrimo procesas, įvairios reformos turėjo vykti pagal gerai parengtą strategiją, kurioje būtų aiškiai suformuluoti muitų teisei keliami tikslai ir pagrįstos poveikio priemonės. Vos susiformavusi, kompleksinė Lietuvos Respublikos muitų teisės šaka tapo Europos Bendrijos muitų teisės dalimi, negalinti jai prieštarauti ir privalanti derintis prie Europos Bendrijos muitų teisės pokyčių ir ją įgyvendinti. Europos Sąjungos muitų teisės įgyvendinimo veiksmingumą Lietuvos Respublikoje nulems Europos Bendrijos muitų teisės priėmimo Lietuvos Respublikoje proceso sėkmė.

Teisė prasideda nuo teisinių idėjų, kurios teisėkūros proceso metu virsta teisės normomis. Teisinės idėjos nulemia reguliavimo turinį (reguliavimo objekto ribas, metodus, pageidaujamo elgesio modelius) ir kartu to reguliavimo pagrindu susiklosčiusius teisinius santykius. Bet kurios srities teisinio reguliavimo tyrimas turi prasidėti nuo išeities taško – teisinių idėjų (reguliavimo strategijos), nes tai yra vienintelis atspirties taškas vertinant reguliavimo tinkamumą ir veiksmingumą.

Muitų teisinio reguliavimo procesas Lietuvoje nebuvo pagrįstas itin stabilia ir aiškiai išreikšta strategija. Muitų teisės raidos analizė Lietuvoje nuo 1990–1991 metų iki 2004 m. gegužės 1 d. kuria prielaidą, kad Lietuvos Respublikos muitų teisės kūrimas ir reformos buvo daromi neturint aiškos ir stabilios valstybinio muitų reguliavimo strategijos ir tai nulėmė subjektyvių veiksnių vyravimą reguliavimo procese (bandymų ir klaidų taisyklą).

Nors jau nuo 1995 metų Lietuvos užsienio politikos prioritetinė kryptis – narys Europos Sąjungoje, 1995 metais veikė Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas, kurį 1998 metais keitė Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas, taip pat Lietuvos Respublikos muitų tarifų ir kiti Lietuvos Respublikos muitų teisės aktai iš pradžių nebuvo rengiami arba keičiami pagal Europos Bendrijos muitų teisės aktus (pvz., 1992 m. spalio 12 d. Europos Bendrijos muitinės kodeksas [10]), reguliuojančių šią sritį, reikalavimus. Netrukus prasidėjęs ne tik Europos Sąjungos muitų teisės, bet ir kitų teisės šakų, aktų nuostatų perėmimas akivaizdžios naudos nedavė, nes tokiu būdu nuolat keičiami ir pildomi Lietuvos Respublikos muitų teisės aktai dar nepriimti vėl būdavo keičiami, taip sukeldami muitų teisinių santykių subjektų nepasitikėjimą muitų teisinio reguliavimo stabilumu.

Nors Lietuvos Respublikos muitų teisė buvo kuriama be aiškiai išreikštos, stabilios strategijos, tačiau buvo siekiama kiek įmanoma labiau priartinti Lietuvos Respublikos muitų teisės aktų nuostatas prie Europos Bendrijos muitų teisės, kuri turi aiškiai išreikštą ir stabilią kūrimo strategiją, formuojamą

jau ne vieną dešimtmetį. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos muitų teisinio reguliavimo strategija ir tikslai tapo analogiški Europos Sąjungos muitų teisinio reguliavimo strategijai ir tikslams.

Ar galima vienareikšmiškai teigti, kad Europos Sąjungos muitų teisinio reguliavimo procese sukurtos ir funkcionuojančios muitų teisės normos visiškai užtikrina Lietuvos valstybės ekonominio intereso apsaugą, atitinka Lietuvos visuomenės ekonominius, socialinius, teisinius ir kitus lūkesčius?

Teisinėje valstybėje teisėkūros proceso rezultatas turi įkūnyti socialinį kompromisą – sukurti, pakeisti, panaikinti teisės normas pagal visų visuomenės narių teisių ir teisėtų interesų apsaugos poreikį.

Lietuvos Respublikos muitų teisinio reguliavimo negalima nagrinėti atskirai nuo Europos Sąjungos muitų teisinio reguliavimo, nes Lietuvos Respublikos muitų teisinis reguliavimas privalo atitikti Europos Sąjungos muitų teisinį reguliavimą. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos, kaip atskiros valstybės, ekonominis interesas bus apsaugotas tiek, kiek bus apsaugotas Europos Sąjungos ekonominis interesas trečiųjų valstybių ne Europos Sąjungos narių atžvilgiu. Europos Sąjungos muitų teisės aktai apsaugo Europos Sąjungos visuomenės interesus, kurios dalis yra ir konkrečios Europos Sąjungos valstybės narės visuomenė.

Taigi muitų teisės aktus kuriantiems teisėkūros subjektams tenka sudėtinga užduotis pasiekti socialinį kompromisą, pašalinti iš teisėkūros proceso neteisėtus interesus ir sukurti veiksmingą muitų sistemą, darančią teigiamą įtaką rinkos sistemos funkcionavimui bei apsaugančią muitų teisės ir muitų teisinių santykių subjektų teises bei teisėtus interesus.

Teisės teorijos mokslas skiria kelias teisės veiksmingumo rūšis: formalus ir socialinis veiksmingumas [1, p. 372]. Lietuvoje jau pasiektas formalusis muitų teisės veiksmingumas – tai patvirtina ir įrodo šie faktai:

1) egzistuoja muitus reglamentuojantys teisės aktai;

2) muitų teisės normos taikomos praktikoje; išaiškinama tam tikra muitų teisės pažeidimų dalis, už pažeidimus skiriamos nuobaudos. Formaliojo muitų teisės veiksmingumo nepakanka. Viena svarbiausių problemų, su kuriomis susiduria įstatymų leidėjas, – sudėtingos muitinių infrastruktūros plėtra ir organizacija. Pagrindinis muitinių valdymo tikslas – pasiekti, kad muitinės veiktų veiksmingai ir vieningai. Šiam tikslui pasiekti būtina užtikrinti muitinių darbuotojų nuolatinį kvalifikacijos kėlimą bei jų socialinę gerovę, nes ne kvalifikuotas ir/arba nepakankamai užtikrintas savo rytojumi muitinės darbuotojas gali tapti silpnąja muitų teisinio reguliavimo grandimi. Įstatymų leidėjas, besirūpinantis tik formalių muitų teisės produktų kūrimu, nekreipdamas dėmesio į muitinių infrastruktūros plėtrą, jos organizacijos tobulinimą bei socialinę muitinių darbuotojų infrastruktūrą, gali pasiekti tik formalųjį, bet ne socialinį muitų teisės veiksmingumą.

Muitų teisinio reguliavimo procese susiduriama su infrastruktūrinėmis muitinių problemomis (ekonominėmis, vadybinėmis, socialinėmis, psichologinėmis, žmogiškųjų išteklių naudojimo ypatumais, technologinėmis ir pan.), kurių sprendimas turi įgauti konsoliduojantį pobūdį, o jų sprendimas galimas tik esant savarankiškai muitų teisės šakai. Būtina kreipti dėmesį ne tik į teisės formą (formalizuotus teisinius produktus), bet ir į teisės socialinį turinį – muitų teisės socialiniame turinyje „ieškoti“ muitų teisės vizijos ir misijos.

Visuomenės lūkesčiai siejami su socialiniu veiksmingumu, todėl muitai yra tiek socialiai veiksmingi, kiek jie atitinka visuomenės ir kiekvieno jos nario lūkesčius. Anot V. Šlapkausko, „visuotinėnai pripažįstama, kad visose teisės sistemose yra normų, kurios yra neveiksmingos. Jos gali būti nepritaikomos dėl trijų pagrindinių priežasčių: 1) jos neveiksmingos iš karto, nes buvo blogai parengtos teksto požiūriu; 2) jos neveiksmingos iš karto, nes nebuvo pritaikytos prie tikrovės; 3) jos tampa neveiksmingomis po tam tikro jų normalaus veikimo laikotarpio, nes ima neatitikti visuomenės naujų poreikių“, todėl muitų teisinio reguliavimo ir jo problemų analizė, šių problemų sprendimo sąlygų, galimybių ir variantų paieška, nustatymas (teoriniu ir praktiniu lygmeniu) gali būti ir yra aktuali ir svarbi tyrimų kryptis.

Išvados

- valstybė suinteresuota sukurti muitų teisę kaip savarankišką teisės šaką, nes siekia stabilumo ir sistemiškumo muitiniame procese jį reguliuodama teisinėmis, ekonominėmis ir organizacinėmis priemonėmis;

- naujų teisinių santykių – muitinių teisių santykių atsiradimas buvo mokslinės diskusijos apie naujos teisės šakos – muitų teisės – formavimąsi pradžia;

- muitų teisė, iš pradžių būdama administracinės teisės institutu, virsta jos pošakiu, o vėliau ėmė transformuotis į kodifikuotą kompleksinę savarankišką teisės šaką;
- jokia kita teisės šaka nepajėgi savo turimomis teisės normomis sureguliuoti muitų teisės šakos teisinio reguliavimo dalyko – visuomeninių santykių gausos, kylančios gabenant prekes ir transporto priemones per valstybės muitų sieną, taip, kaip tai yra sureguliuota muitų teisės normomis;
- muitai – valstybės ekonominio intereso apsaugos priemonė, kurios taikymą reguliuoja muitų teisės aktai. Muitų teisinis reguliavimas – valstybės ekonominio intereso apsaugos įgyvendinimo būdas. Nuo sukurtų muitų teisinių santykių reguliuojančių teisės normų priklauso valstybės vidinės ekonominės erdvės, joje veikiančių subjektų interesų apsaugos veiksmingumas;
- muitų teisės aktus kuriantiems teisėkūros subjektams tenka sudėtinga užduotis pasiekti socialinį kompromisą, pašalinti iš teisėkūros proceso neteisėtus interesus ir sukurti veiksmingą muitų sistemą, darančią teigiamą įtaką rinkos sistemos funkcionavimui bei apsaugančią muitų teisės ir muitų teisinių santykių subjektų teises bei teisėtus interesus;
- muitų teisinio reguliavimo ir jo problemų analizė, šių problemų sprendimo sąlygų, galimybių ir variantų paieška, nustatymas (teoriniu ir praktiniu lygmeniu) gali būti ir yra aktuali ir svarbi tyrimų kryptis.

LITERATŪRA

1. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
2. **Ноздрачев А. Ф.** Таможенное право. – Москва, 1998.
3. **Гарбинидзе Б. Н.** Таможенное право. – Москва, 1995.
4. **Козырин А. Н.** Таможенное право России. Общая часть. – Москва, 1995.
5. **Urmonas A., Milčiuvienė S.** Elektros rinkos teisinis reguliavimas // Jurisprudencija. 2003. T. 42(34).
6. **Тимошенко И. В.** Таможенное право России. – Ростов-на-Дону, 2001.
7. **Muitinės** kodekso ir jį keitusių įstatymų pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Žin. 2004. Nr. 73–2518.
8. **Lietuvos Respublikos** muitų tarifų įstatymo, antidempingo įstatymo, protekcinio apsaugos priemonių įstatymo, kompensacinių muitų įstatymo ir juos keitusių įstatymų pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Žin. 2004. Nr. 63–2248.
9. **Lietuvos Respublikos** muitinės įstatymas // Žin. 2004. Nr. 73–2517.
10. **Tarybos Reglamentas** (EEB) Nr. 2913/92 1992 m. spalio 12 d. nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (Taryba (ministrų) [Reglamentas] 2913/ 1992 [3 1992 R2913 [1992 10 12]]).

Autonomy Problems of Customs Law of Lithuanian Republic

*Doctoral Candidate Aivaras Raišutis
Mykolas Romeris University*

Keywords: *customs, customs law, branch of customs law, subject of customs law branch regulation, object of customs law branch regulation, method of customs law regulation, topicalization of customs law, objectivization of customs law.*

SUMMARY

This article presents a short review and analysis of customs law as the law branch, autonomy problems in the level of law theory, as well as according to the Lithuanian law system and its connection with the European Union law system. It offers to review and analyse theorists' opinions on the place of customs law in the law system, it also emphasizes customs law diversity.

Particular attention is paid to customs law conversion from executive law institute to the executive law sub-branch and then its transformation into the integrated independent law branch having an autonomous legal regulation object and method.

The paper also focuses on the importance and significance of customs legal relations to the state; the object and method of customs law; customs legal regulation problems in Lithuania, their solution conditions and opportunities have also been tried to identify.

The state is concerned to generate and establish customs law as an autonomous integrated law branch in order to achieve stability and particular system of customs process regulating it with the help of legal, economical, social and organizational means.

The birth of new legal relations – customs legal relations – became the genesis of research concerning new law branch – customs law. At first the customs law was considered as the administrative law institute, later it became its sub-branch and transformed into a codified complex autonomous law branch. No law branch is able to regulate customs law regulation object - social relations concerning transporting the goods and vehicles via state customs borders according to the established customs law order - by its own legal norms.

Customs – state economical interest security means, which implementation is regulated by customs law. Systematic, effective legal regulation of customs relations– the state's instrument for economical interest security implementation. It means that the state's internal economical expansion and effectiveness of its subjects interests security very much depend on customs legal relations and customs legal norms regulating customs legal relations.

Law subjects issuing customs law acts have a complicated task to solve – to reach a social compromise („give-and-take“) in customs process, to eliminate lawless customs interests and generate operative customs system, which would make influence on market system operating and also would protect rights and lawful interests of subjects of customs law and customs legal relations. Concluding, all the mentioned facts, ideas, problems concerning customs law, customs legal relations prove that analysis of customs legal relations and their problems, the search and establishment of solutions, conditions and opportunities of these problems (in theoretical and practical levels) may be and of course are actual and relevant prospect in customs law.

